

1988 YILI GÜLPINAR KAZILARI

COŞKUN ÖZGÜNEL

1980 yılından beri Kültür ve Turizm Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile, A.Ü. DTCF adına yürütülmekte olan Gülpınar kazıları bu yıl da EEMG. ile A.Ü. ve Türk Tarih Kurumu'nun maddi ve manevi katkıları ile 1 Ağustos-9 Eylül 1988 tarihleri arasında sürdürülmüştür.

Geçen yıllarda olduğu gibi, bu yıl da, önce alan ve çevre temizliği yapılmış, daha sonra ise, temel çalışma alanı olan Apollo-Smintheus Tapınağı ile çağdaş yerleşme alanlarında çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiş bulunmaktadır.

Tapınak Çalışmaları :

1988 yılı çalışmalarında daha önceki yıllarda tasarımı yapılan ancak zaman ve maddi koşulların yetersizliği yüzünden gerçekleştirilemeyen sondajlar yapılmıştır.

a) (Plan 1, 2) Çalışmalara öncelikle Cella-Naos içindeki sondajlarla başlanılmıştır. Söz konusu çalışmalar ile tapınak Stylobat'ı üzerinde gerçekleştirilmiş olabilecek Kurvatur -entasis- sisteminin var olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak öncelikle Cella-Naos içinde 1.70 m. genişliğinde ve dört kenar boyunca devam eden sondajlar yapılmıştır. Bugünkü "0" kotundan başlayan çalışmalar "1.65 m." kotunda tamamlanmış ve 1985 yılında Cella-Naos içinde saptanan tuffa temel bloklarının sıralanmasındaki 6. ve 5. sıra tuffa temel blokları tamamen gün ışığına çıkarılmıştır. Cella-Naos içinde gerçekleştirilen söz konusu sondajlarda moloz ve yonga taşlardan oluşan dolgu malzemesine rastlanmıştır. Dolgu malzemesi dışında hiçbir kültür buluntusu elimize geçmemiştir. Sondajlarda yapılan kurvatur sisteminin araştırılmasına yönelik çalışmalarda aşağıda özetleyeceğimiz kimi gözlem ve sonuçlara varılmıştır:

(Plan 1, 2) Cella-Naos sondajlarında gerçekleştirilen ölçümler sonucu tapınak Stylobat'ı üzerinde kurvatur sisteminin kullanılmış olmasından söz etmek henüz mümkün görünmemektedir. Kesin olarak emin olabilmemiz için başka verilere de gereksinme duyulmakta-

dır. Söz konusu alanda 7. sıra tuffa temel bloklarını izleyebilmek mümkün olabilseydi, üzerlerinde gerçekleştirilebilecek çalışmalar bize yeni veriler verebilecekti. Hem bu tuffa sırası hem de mermer zemin üzerinde gerçekleştirilmiş olabilecek kurvatur sisteminin araştırılmasında ileriye dönük çalışmalar ile bir takım sonuçlara ulaşabilmek ancak zaman içinde mümkün olabilecektir. Önümüzdeki 1989 yılı çalışmalarında planlanmış olan yağhane son bölüm yıkım çalışmaları belki in situ olarak yeni bulguları ortaya koyacaktır.

b) (Plan 3) Bu yıl hedeflenen diğer çalışmalar da gerçekleştirilmiştir. Kazı çalışmalarının başladığı ilk yıllardan bu yana tapınağın güney-batı "giriş" dar cephesi üzerinden geçen yolun araştırılması amaçlanmıştır. Belirtilen alanda tapınak temel duvarlarını izleyebilmek mümkün olamamaktadır. Çünkü zaman içinde meydana gelen tahribat ve yağhane-zeytin ambarlarının oturduğu temel, söz konusu kayıplara neden olmuştur. Çalışmalara önce batıdan başlanılmış, peristasis-cella arasında kalan atkı duvarlarının bulunduğu kesime kadar devam eden yüzey taraması şeklinde gerçekleştirilmiş; ancak amaçlanan temel duvarlarına rastlamak söz konusu nedenlerden dolayı mümkün olmamıştır. Temel yüzeyinde peristatis ile atkı duvarları-pronaos'un güney-batı anta duvarları arasında kalan son atkı duvarının önünde 2 x 2.50 m. boyutlarında bir açma açılmıştır. Açmada bugünkü "O" kotundan daha derinde "-0.65 m." kotunda başlayan çalışmalar, (Plan 4,5) "-1.40 m." kotunda ana toprağa ulaşılması ile tamamlanmıştır. Bu alandaki 2 x 2 m. boyutlarındaki son iki açma da ilk açmanın önünde gerçekleştirilmiş ve aynı kotta başlayan çalışmalar "-1.46 m." kotunda ana toprak ile karşılaşılması üzerine tamamlanmıştır.

Söz konusu çalışmalar sırasında aşağıda kısaca belirteceğimiz gözlem ve sonuçlara ulaşılmış bulunmaktadır. Bu sonuçlar hiç kuşkusuz, tapınağın temel tasarımı üzerindeki problemlere açıklık getirmesi yönünden çok önemlidir.

Her üç açmada da yapılan çalışmalar ile, genel tuffa temel blok sıraları içinde mevcut tuffa temel blok sıralarını tespit edebilmek (Plan 3-5) mümkün olmuştur. İlk açmada dört kat tuffa sırası tespit edilmiştir. Bu dört sıra, tapınak genelindeki temel taş sıralamasında, temel yüzeyinde görülen altıncı sıradan üçüncü sıraya kadar olan sıralamayı kapsamaktadır. Açmanın peristasis'e bakan yüzünde,

beşinci sıra tuffa temel bloklarının biri üzerinde aşağı-yukarı 30 cm. yüksekliğinde harfe benzer bir taşı işaretine rastlanılmıştır. Söz konusu işaretin aynısı 1985 yılında gerçekleştirilen Cella-Naos kuzey iç duvarındaki çalışmalarda da gün ışığına çıkarılmış bulunmaktaydı.

Aynı alanda açılan ikinci açmada da dört sıra tuffa blok dizisi (Plan 4) saptanmıştır. Ancak açmanın güney-doğu kenarında beşinci sıra tuffa temel bloklarının moloz ve yonga taşlardan oluşturulmuş bir zemine oturtulması ilgi çekicidir.

Son açmada ise tapınağın taş temel sıralamasındaki beşinci ve üçüncü sıra arasındaki sıraları saptamak mümkün olamamıştır (Plan 5).

Çalışmaların sürdürüldüğü alanda açmaların ilk ikisinde tapınak güney dar-giriş cephesine paralel kenarlarda ve son açmada saptanamayan altıncı ve beşinci sıra tuffa temel blokları, tahribat nedeniyle görülememektedir. Özellikle tuffa temel bloklarının yüzeyde kimi yerlerde kesilme suretiyle tahrip edildiği anlaşılmıştır.

Söz konusu açmalar aracılığı ile, tapınak temel yapısı hakkında bazı ilginç veriler gün ışığına çıkmış bulunmaktadır. Açmalarda ulaşılan ana toprak-ana zemin ile tespit edilen ilk sıraların oturduğu yüzeylerde bir yuvalanma gözlenmiştir. Şöyle ki, her üç açmada da ana toprak oyulmak suretiyle yataklar haline getirilmiş ve açmalardaki ilk tuffa-temel dizileri söz konusu yataklara yerleştirilmiştir. Kimi yerlerde bu yatak-yuvalara toprak, moloz-yonga taş karışımıyla dolgu yapılmış ve temeldeki yatay yükselti birliği sağlanmıştır. Diğer taraftan temel sistemi, tasarım yönünden birtakım problemlere karşı önlemleri içerir. Bunları; depreme karşı ve kaygan-sulu zeminin ortaya koyduğu problemlere karşı alınan önlemler olarak da görebiliriz. Giriş bölümü, güney-batı köşesine yakın açmalarda gün ışığına çıkarılan doğal-tuffa-ana kaya kalıntıları ise, bu bölümde bir ana kaya-zeminin olduğunu ve daha öncede belirttiğimiz yuva-yatak olayı dışında kalan yüzeylerin olduğu gibi bırakıldıklarını bize göstermesi yönünden de 1988 yılı çalışmaları için çok önemli bulguları içerir.

Söz konusu alanlarda tespit edilen tuffa temel sıraları ile ulaşılan ana toprak seviyesinin önceki yıllarda tapınağın çeşitli kesimlerinde gerçekleştirilen çalışmalardan elde edilen verilerle karşılaştırmak mümkün olmuştur. Öncelikle 1985 yılında Cella-Naos içinde sürdürülen çalışmalar sırasında tespit edilen altıncı sıra tuffa temel bloklarından ancak dört sıra sağlıklı bir biçimde saptanmıştır. Özel-

likle 1. ve 2. sıraları görebilme olanağımız olamamıştı. Açmalarda genel tuffa sıralaması içindeki 4. sıra, ulaşılan ana toprak ile aynı seviyede görülmektedir. Yuva-yatak içine yerleştirilmiş 3. tuffa temel sıralarının tapınak genelindeki tuffa temel sıralarından daha düşük kotta oldukları saptanmıştır. Söz konusu araştırmaların ışığı altında tapınak temelinin bu kesimde diğer kesimlerine nazaran daha yükselemiş bir zemin üzerine oturtulduğu anlaşılmış bulunmaktadır.

Kazı çalışmaları sırasında ilk açmada elegeçen ve çoğu Geç Helenistik evreye ait olan seramik, sağlam bir kültür tabakasını içermektedir. Son açmada dolgu malzemesi içinde elegeçen bir mermer blok ilgi çekicidir. -0.85 m. kotunda ele geçen bu mermer blok, gösterdiği veya seçilebilen detayları ile, yan veya tepe akroter parçası olmasını akla getirmektedir.

1988 yılı çalışma programı içinde, yukarıda bahsedilen çalışmalar dışında tasarlanan kimi araştırma ve kazılar da gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Özellikle 1987 yılında tapınağın kuzey dar cephesi bitişğinde, Halil Tekin'e ait tarlada başlanan ve bitirilemeyen çalışmalara devam edilmiş ve önemli içerikteki buluntular gün ışığına çıkarılmıştır.

c) 1987 yılına ait çalışma döneminde tapınağın kuzey (kuzeydoğu) kenarı önündeki alanda başlatılmış ve kimi verilerini geçen yıl açıkladığımız (1987) çalışmalar, bu yıl özellikle I 5 ve J 6 gridleri içinde yoğun bir şekilde sürdürülmüştür (plan için bakınız 1988 yılı kazı raporları EEMG.). J 6 karesi içinde yapılan çalışmalar sırasında tapınağın kuzeydoğu kenarı ile güneydoğu kenarının birleştiği köşeye yakın konumda yer alan Halil Tekin'e ait bahçe havuzu altında toprağa gömülü olarak oldukça iyi korunmuş bir friz bloğu (1.48 x 0.78 m.) ion kymationu ile taçlandırılmış detayları ile birlikte ele geçmiştir.

Söz konusu çok kıymetli buluntu üzerinde, yine Homeros'un İlyada destanında terennüm ettiği Akha-Troia savaşları ile ilgili bir sahne yer almaktadır. İlyada XVIII. kitapta yer alan bölümde görüleceği gibi; sahnede Akhilleus'un; yoldaşı, arabacısı Patroklos'un cesedini bir örtü ile örtmesi betimlenmiştir.

I 5 ve J 6 karelerinde - gridlerinde yapılan çalışmalar sırasında pekçok mimari eleman parçası yanında, frizlerden kopmuş birçok figür parçası da ele geçmiştir. Ayrıca bu alanlar içinde döküntü diyebileceğimiz bol sayıda Bizans seramik parçaları da toplanmıştır.

d) Bir çalışma ise tapınağın güney-batı giriş-dar cephesi önündeki alanlarda gerçekleştirilmiş ve özellikle de E 9, 10 ve F 10 kareleri içindeki alanlarda yoğunlaştırılmıştır. Söz konusu çalışmalar ile bu kesimde tapınağa ait mimari parçaların var olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Nitekim F 10 karesi içinde sürdürülen çalışmalar sırasında daha önce örneği mevcut olmayan bir kaset bloğu az tahrip edilmiş biçimi ile gün ışığına çıkarılmıştır. Aynı kare içinde sürdürülen çalışmalar sırasında pekçok mimari eleman ve seramik parçası ile friz bloklarından kopmuş parçalar bulunmuştur. Bunlar içinde bir kadın başı parçası, Aphrodite'yi anımsatması ile önemlidir.

e) Bu yılki çalışma programı içinde öngörülen başka bir araştırmamız ise, Gülpınar köyüne 6 km. kuzeyde yer alan Tuzla köyündeki eski camiideki taş kaldırma çalışmaları idi. Murat Hüdavendigâr zamanına ait ve daha önce de Bizans döneminde kilise olarak inşaa edilen yapının ön ve ana cemaat yerleri, Apollo Smintheus tapınağının cella duvar blokları ve diğer mimari parçaları ile döşenmiş bulunmaktaydı. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden alınan izinle ön cemaat yerinde yapılan taş kaldırma işlemleri sırasında, Cella duvar bloklarının kimi yerde olduğu gibi, kimi yerde ise Bizanslılar tarafından işlenmiş bir biçimde kullanıldıkları saptanmış ve gerekli olan envanter ve ölçüm işleri yapılarak tekrar özgün durumuna getirilmiştir. Bu çalışmalar sırasında ana cemaat yerinde 150'ye yakın cella-blok (mermer) ve diğer mimari elemanlara ait malzeme tespit edilmiştir. Önümüzdeki yıllarda eğer tapınakta bir onarım gerçekleştirilecek olursa, yapılacak bir anlaşma ile söz konusu malzemenin alınması gerekecektir.

f) 1981 yılından bu yana ileriye dönük olarak sürdürülen onarım ön çalışmalarına bu yıl da devam edilmiş, 1986 yılında başlanan ion başlığı tamamlama ve onarım çalışmaları özverili bir biçimde sürdürülmüştür.

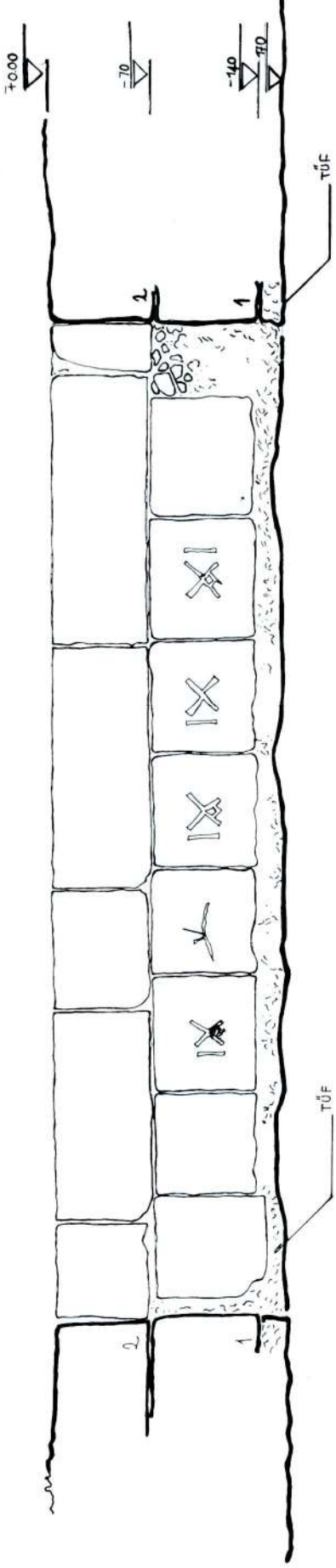
g) Çalışmalarımıza ek olarak kazı deposunda saklanan mimari parçalar ile seramik buluntuları tekrar bir sınıflandırmaya tabi tutulmuş, envantere yönelik çalışmalara olanak hazırlanmıştır.

Sonuç olarak 1988 yılı çalışmaları tapınak temel tasarımına yeni bakışlar kazandırmış ve mimariye bağımlı yeni yontu (Friz) yapıtı ise Homeros'un İlyada Destanı'nın önemli bölümlerinin Hellenistik Devir'de yapı plastiği olarak betimlenmesi ile bugün için Anadolu-Yunan mimarisinde hâlâ ünikliğini koruduğunu belgelemektedir.

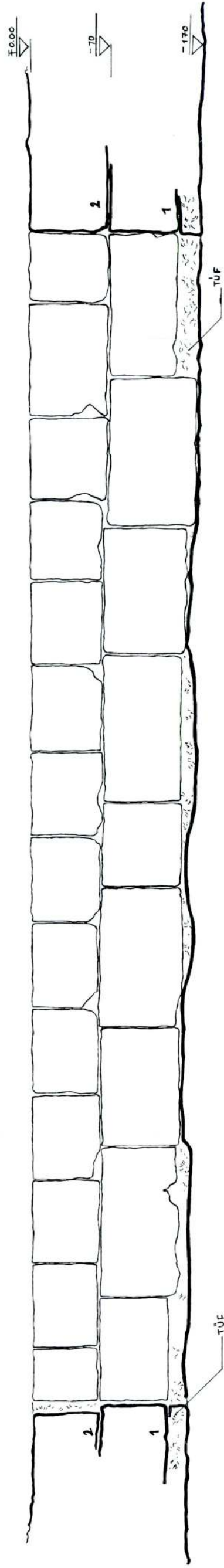
ÖLÇEK : 1 / 20

ÇİZİM : AYŞE PEKER

CEWA TEMEL DUVARLARI

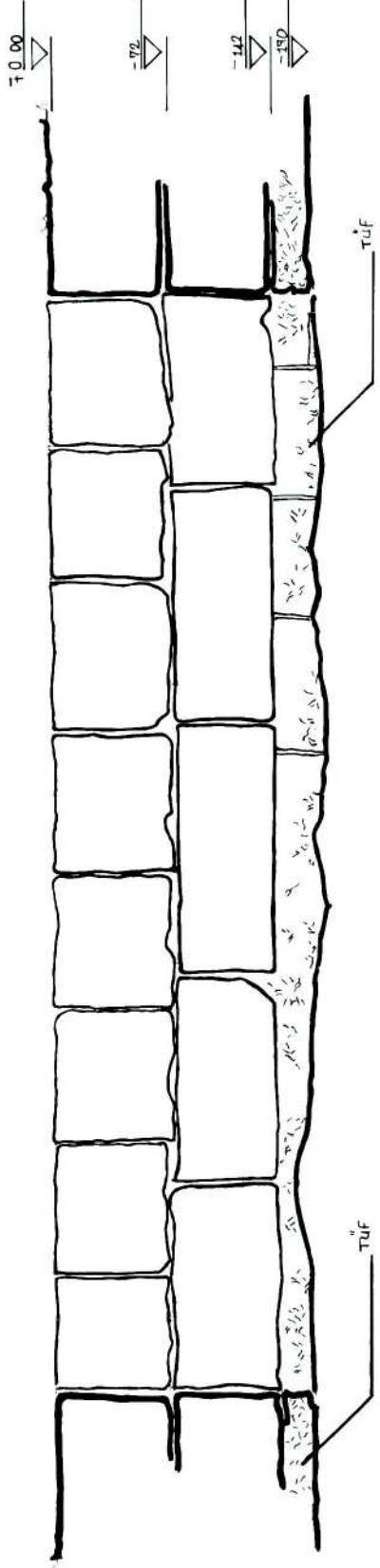

C1 C1 KESİTİ

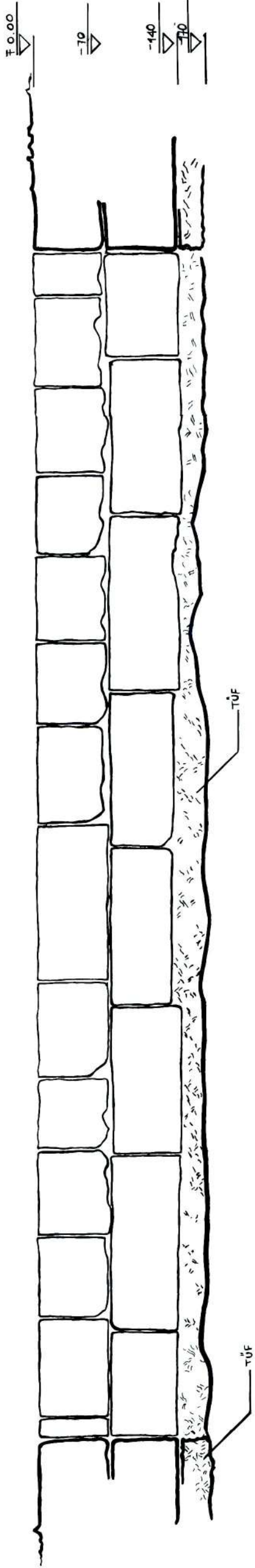

C2 C2 KESİTİ

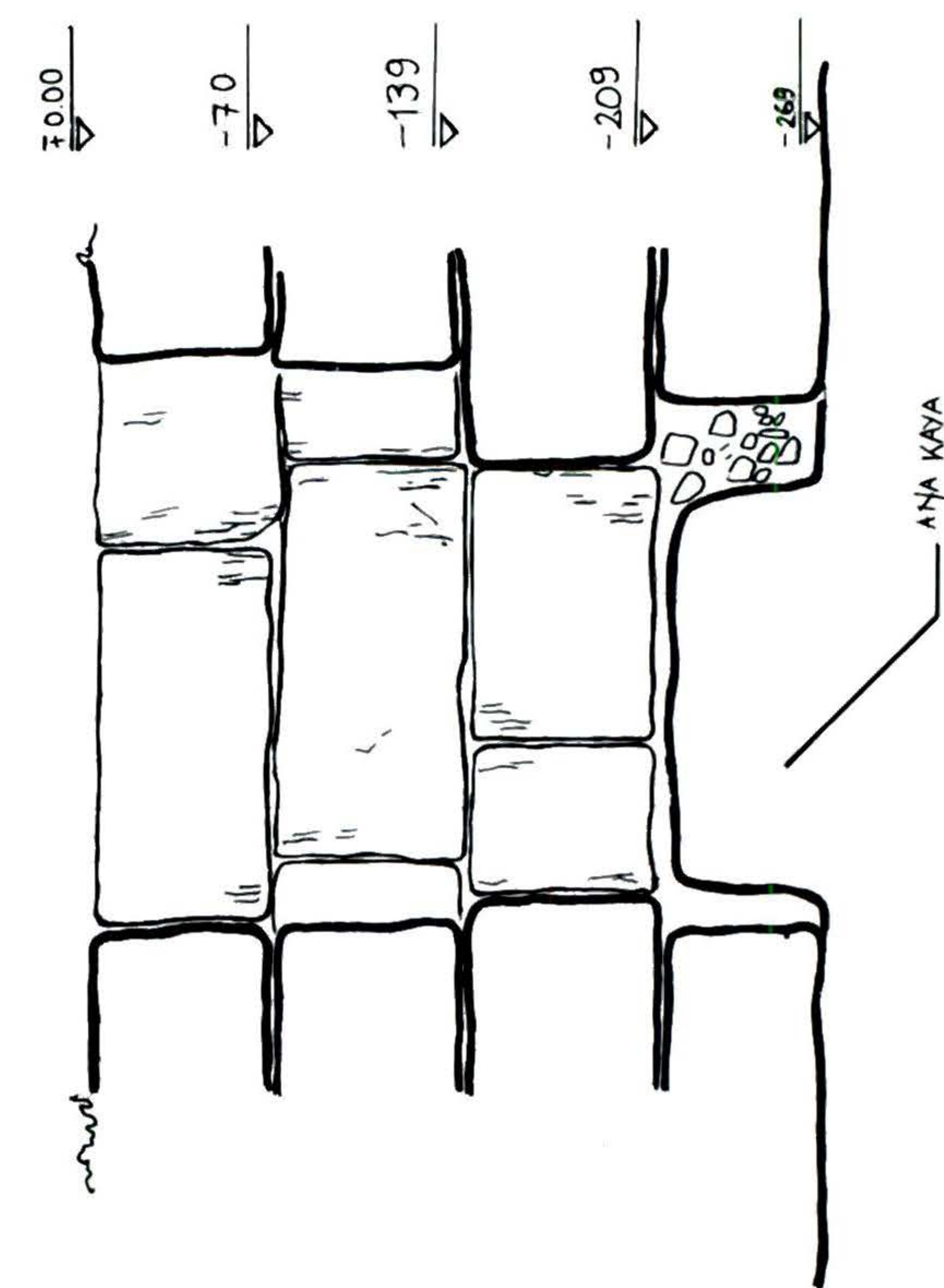
ÖLÇEK : 1/20
ÇİZİM : AYŞE PEKER

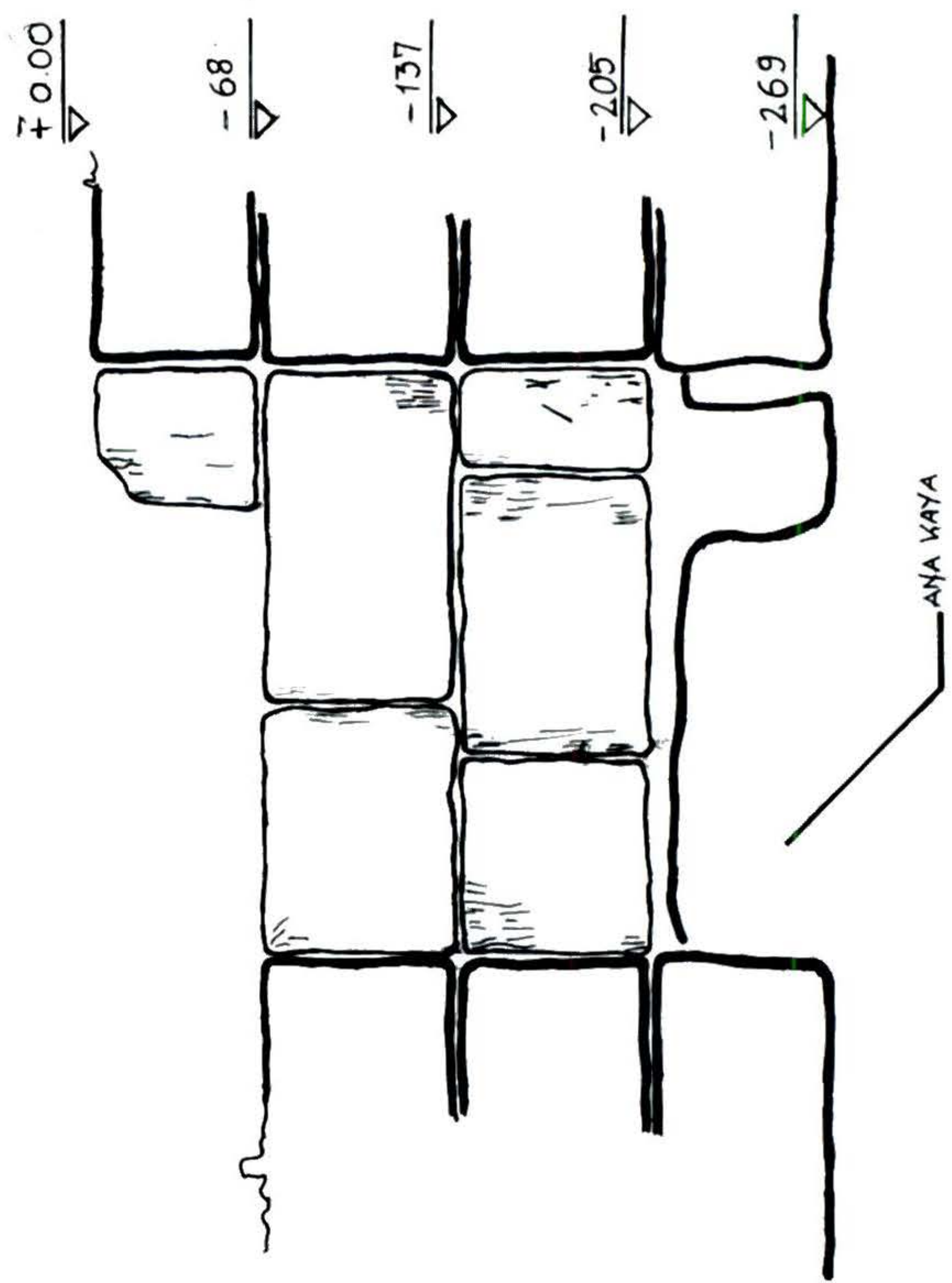
C3 C3' KESİTİ

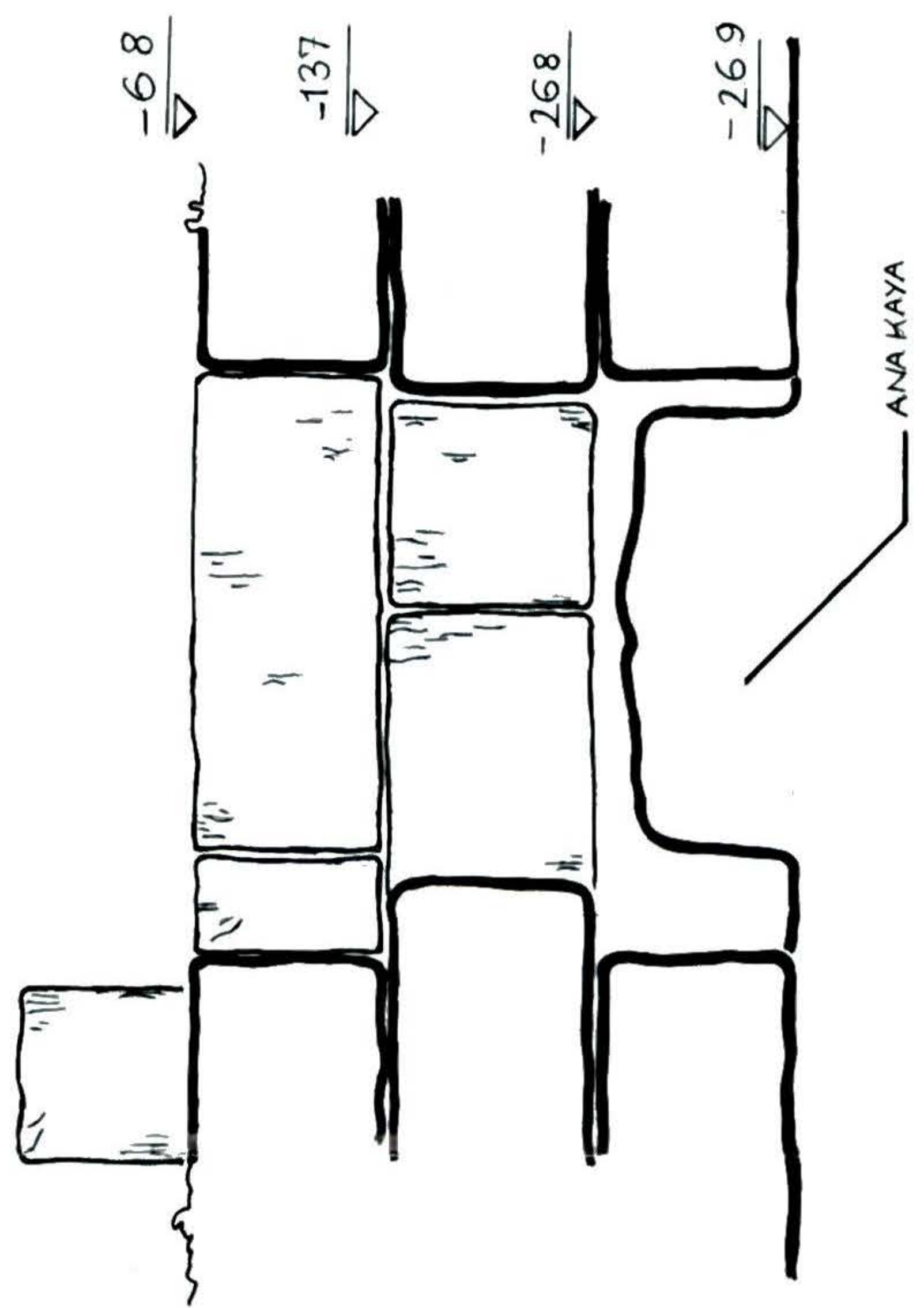
C4 C4' KESİTİ

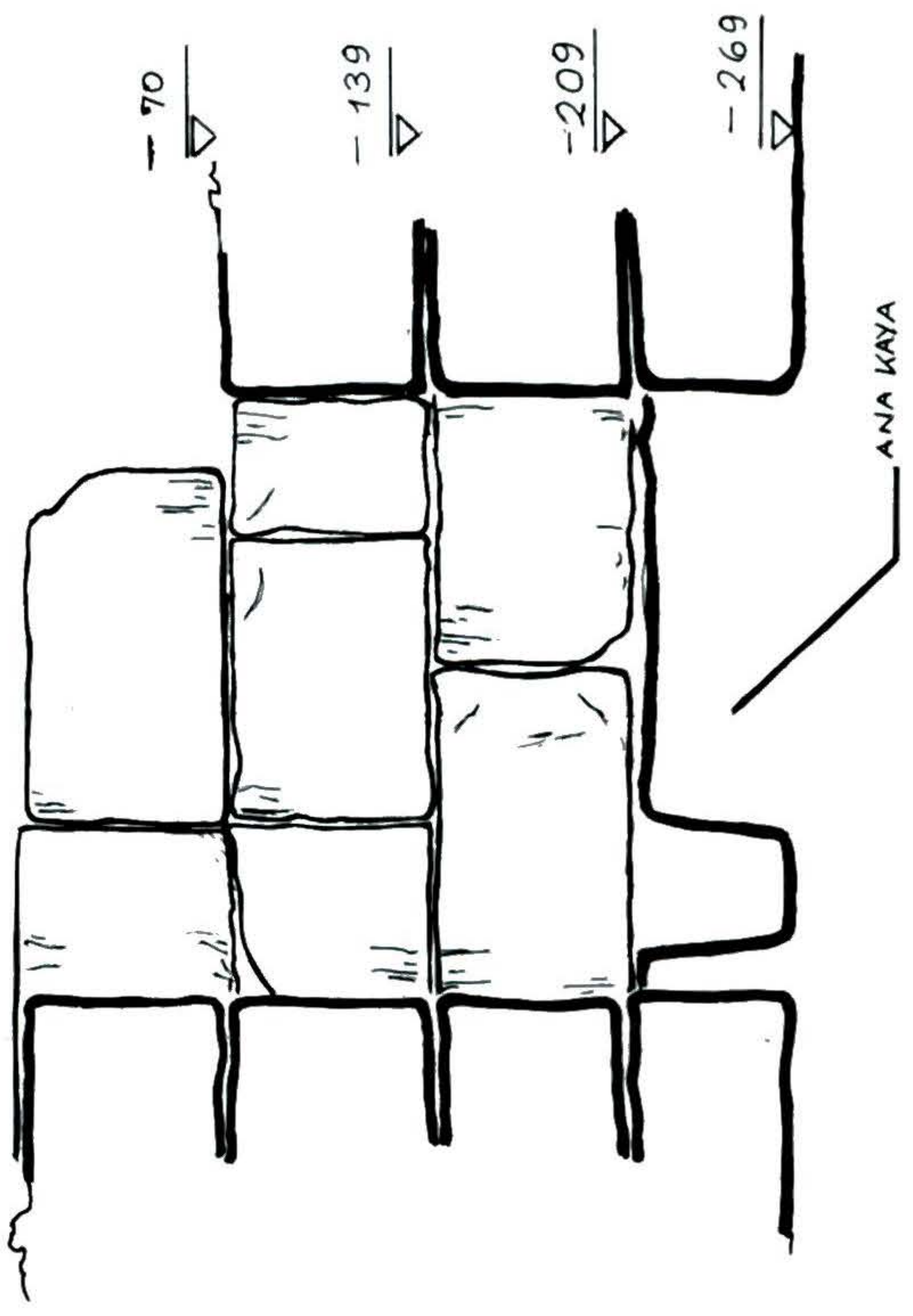
11' KESİTİ

22' KESİTİ

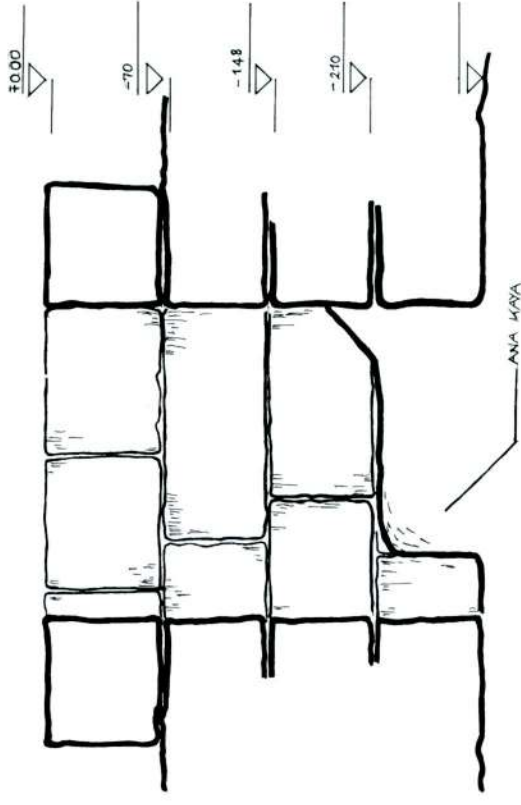

3 3' KESİTİ

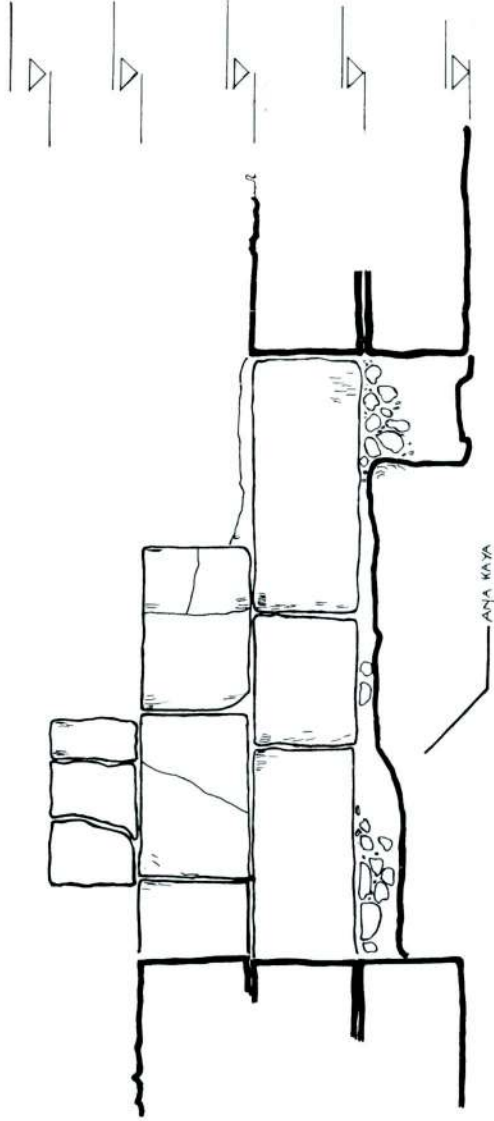

4 4' KESİTİ

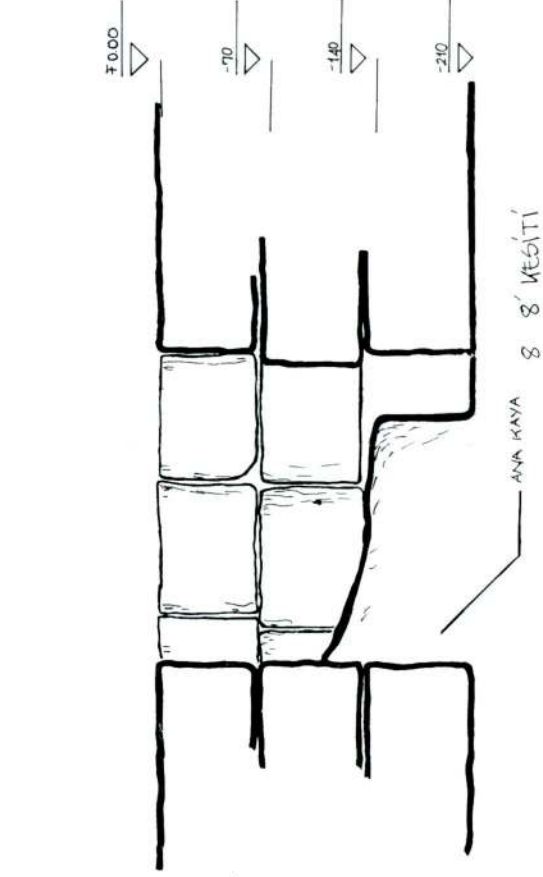
ÖLÇEK 1/20
GİZLİT : AYŞE PEKER

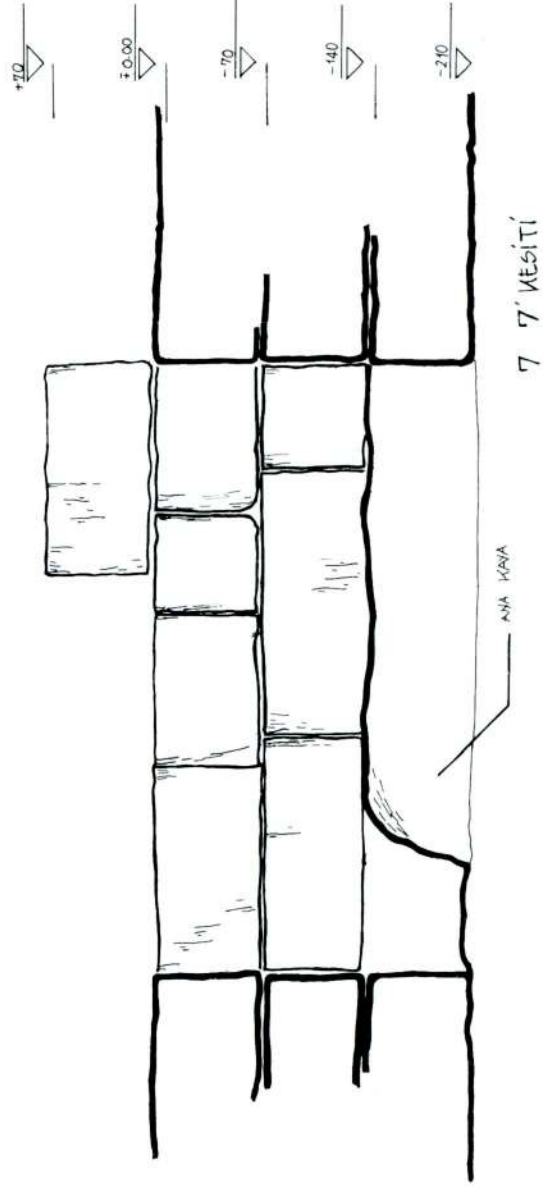
6' KESİTİ

5' KESİTİ

8' KESİTİ

7' KESİTİ

ÖLÇEK 1/20

ÇİZİM: AYŞE GÜL AKALIN

